

Van Poesjkin naar Sloet: kleine biografie van een biografie

Hoe kan het, dat van een Oost-Nederlandse baron uit de negentiende eeuw, van wiens graf niet meer rest dan een perkje gras, anno 2008 een allegorisch portret werd geschilderd? Hoe kan het, dat vrijwel tegelijkertijd één van zijn vele vergeeten gedichten inspiratie bood voor een abstract expressionistisch schilderij? Hoe kan het, dat zijn leven werd gevat in een proefschrift in de vorm van een thematische biografie met de titel *Baron op klompen*?

De volgende acht hoofdstukken, en de bijlagen, zijn onder andere bedoeld als antwoord op die vragen. Maar daarmee is niet alles gezegd, want de wordingsgeschiedenis van een boek hangt ook samen met het leven van de biograaf. Het omgekeerde is eveneens het geval. Daarom deze kleine biografie van een biografie.

Laat ik het eenvoudig houden en niet verder teruggaan dan naar de zomer van 1986. Ik was toen bezig met een onderzoek naar de levensgeschiedenis van de man die in januari 1837 door de Russische dichter Alexander Poesjkin werd uitgedaagd tot een duel. Deze Georges-Charles baron Van Heeckeren d'Anthès – de ‘geadopteerde’ zoon van een Gelderse baron – zou namelijk avances hebben gemaakt in de richting van Natalja, de echtgenote van ‘de vader van de Russische literatuur’. Het duel vond doorgang en het resultaat was, dat er een einde kwam aan het leven van een gevierd en door de tsaristische autoriteiten gevreesd poëet. De dandy van professie die de kogel afvuurde, bleef slechts een zwarte, maar voor mij wel intrigerende, voetnoot in de geschiedenis van de wereldliteratuur.

Al tijdens mijn studie in de Slavische taal- en letterkunde had ik mij afgevraagd wie hij was geweest. Ik wilde ook weten, wat er verder was geworden van deze geboortige Fransman en van de Geldersman die hem had geadopteerd. Op 29 januari 1987 was het precies anderhalve eeuw geleden dat de beroemdste Russische dichter aller tijden stierf. Ik schreef daarom een artikel dat werd gepubliceerd in *Vrij Nederland*. Het stuk, zo was mijn bedoeling, moest ook de opmaat zijn tot de eindscripctie voor de studie MO-B geschiedenis aan de Noordelijke Leergangen waarmee ik in 1983 was begonnen. Het zou anders lopen.

In de zomer van 1986 was mijn toenmalige werkgever, uitgever Wolters Samsom, na een harde strijd met de Amsterdamse concurrent Elsevier, gefuseerd met Kluwer. Het hoofdkantoor van Wolters Kluwer, zoals de nieuwe combinatie ging heten, werd gevestigd in Deventer. Bij Kluwer zat nog een jubileum in het vat, want de oprichter van het bedrijf, Æbele Everts Kluwer (1869-1933), was in 1889 te Veendam begonnen als uitgever en twee jaar later verhuisd naar Deventer. Het archief bood alle gelegenheid tot onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis. Ik schreef daarover een serie artikelen en besloot mijn studie geschiedenis niet af te gaan ronden met een scriptie over Poesjkin en D'Anthès, maar over Kluwer. Eind 1989 rondde ik de scriptie en daarmee de MO-studie af.

Vanuit de opleiding kreeg ik de suggestie om eens te bezien of ik op dit onderwerp niet kon gaan promoveren. Het was voor mij een verrassende en prik-

kelende gedachte, waar ik graag op inging. Zo kwam ik op een zeer stormachtige en natte februari-avond in 1990 terecht bij Pim Kooij in Groningen. Het jaar daarop behaalde ik het doctoraal geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en werd hij mijn promotor.

Inmiddels hadden de onderzoeksplannen nader vorm gekregen. Het zou gaan over uitgeverij-geschiedenis in bredere zin, mede gebaseerd op case-studies over Kluwer, N. Samsom in Alphen aan den Rijn en W.E.J. Tjeenk Willink in Zwolle. Bovendien had ik per 1 juli 1990 ontslag genomen en mij gevestigd als zelfstandig tolk-vertaler annex docent Russisch en als auteur van historische publicaties. Die stap moest mij ruimte bieden voor het werk aan het proefschrift. Het tegendeel bleek waar. Een zelfstandig ondernemer is aan de ene kant zo vrij als een vogel, maar aan de andere kant vogelvrij. Wil hij brood op de plank, dan moet er vaak keihard worden gewerkt en is er lang niet altijd ruimte voor nevenactiviteiten die niet direct renderen. Mede om die reden verdwenen de plannen voor een proefschrift langzaam naar de achtergrond. Ze zouden waarschijnlijk ook totaal in mist zijn opgegaan, als niet mijn promotor –meer dan ikzelf– de moed erin had gehouden én als ik niet opnieuw de koers had gewijzigd. Sloet –om precies te zijn mr. Bartholomeus Willem Anne Elisa baron Sloet tot Oldhuis– was ten tonele verschenen!

Ik had hem al in 1990 ontmoet tijdens het onderzoek voor een doctoraalscriptie naar de ontwikkeling van het gedrukte woord in de negentiende eeuw. Sloet sprak mij aan door de creativiteit en de inzet waarmee hij reageerde op de economische mogelijkheden rond het midden van de negentiende eeuw. Het *Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek*, uitgegeven door W.E.J. Tjeenk Willink in Zwolle, was één van zijn podia. Voorzichtig kaartte ik de ommezwaai aan bij Pim Kooij. Hij ging mee. Het zou mij weliswaar moeite kosten Kluwer en de anderen los te laten, maar opnieuw gaven praktische redenen de doorslag.

De geboorte van mijn dochter in februari 1995 en de drukke baan van mijn vrouw leidden ertoe dat ik, overigens met alle genoegen, meer aan huis en haard gebonden raakte. Ik verliet de slavistiek, Oost-Europa werd Oost-Nederland en ik ging mij als zelfstandig auteur vooral richten op de regionale geschiedenis. In die context vond Sloet zijn plaats. Hij bracht mij onderzoeksmateriaal dat ik goed kon gebruiken voor andere publicaties, zoals *Overijssel op het land*. In dit, in 1997 verschenen, boek schetste ik ook voorzichtig een eerste portret van de man die mij sindsdien voortdurend zou gaan bezighouden. De laatste jaren keek hij zelfs mee vanuit de lijst aan de muur van mijn werkkamer. Het werkwoord ‘sloeten’ kreeg in mijn naaste omgeving een speciale, zij het niet altijd louter positieve, klank. De ontwikkeling van een geesteskind en die van een kind van vlees en bloed wilden nog wel eens conflicteren.

Maar dat realiseerde ik mij allemaal nog niet toen ik op 18 april 1997 aan Pim Kooij schreef, dat ik van het belang van Sloet inmiddels wel overtuigd was, dat hij interessante politieke ideeën had en zich inzette voor de ontwikkeling van de landbouw en de infrastructuur. Ik had wel de indruk, dat hij soms ‘als een Don Quichotte ten strijde trok’, maar dat maakte hem als persoon des te boeiender. Zijn sterk religieus besef, waarin ik trekken van het mij wezensvreemde ‘Intelligent Design’ meende te ontwaren, werd mij pas later duidelijk. Ondertussen

ontdekte ik via Sloet steeds meer interessante bronnen, zoals de liberale krant *Overijssel* en de verslagen van de Landhuishoudkundige Congressen.

In februari 1998 gaf ik voor de Zwolse Historische Vereniging een lezing onder de titel 'Veelzijdig, verguisd, vereerd'. Later voegde ik daar nog het woord 'vergeten' aan toe. Het was, om het cliché-woord maar eens te gebruiken, een uitdaging. Naar aanleiding van de kwestie rond het Zwolse Diep, die in 1856 leidde tot een parlementaire enquête, schreef ik een kort verhaal onder de titel 'Stille Wateren'. Gaandeweg breidde het onderzoeksspectrum zich uit. Sloets gerichtheid op de koloniën bracht bij mij een nieuwe belangstelling te weeg, plus de overtuiging dat dit onderwerp een apart hoofdstuk verdiende. Zijn poëzie en zijn volkskundige verhalen begonnen mij, op onderdelen, eveneens te boeien. Ook kreeg ik door het onderzoek tal van nieuwe contacten. Onderwijl schreef ik andere boeken waarin onderzoeksmateriaal rond Sloet naar voren kwam. Hij was dus voortdurend aanwezig, meer of minder op de voorgrond, maar het leidde niet direct tot een snelle voortgang van het werk aan het proefschrift ... Een gelukkige omstandigheid was, dat Pim Kooij in 1999 behalve in Groningen óók hoogleraar werd in Wageningen. De agrarische geschiedenis, waarin Sloet zo'n belangrijke en onderbelichte rol heeft gespeeld, vond daarmee een passende bedding.

In 2003 raakte ik verbonden aan het Historisch Centrum Overijssel (HCO), eerst nog part-time, maar al spoedig in een volledig dienstverband. De structuur van een baan zou mij de rust bieden om het proefschrift eindelijk af te ronden, meende ik. Maar: onderzoeken, schrijven, ideeën ontwikkelen en alles wat daarmee zoal samenhangt, het zijn geen zaken die zich laten sturen door de klok of de beslotenheid van een studeerkamer. Zelfs niet, ongetwijfeld tot zijn spijt, door het vaste uitgaansritme van onze hond Banjer.

Als dus niet eind februari 2006 het bericht was gekomen dat ik van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een beurs had gekregen, die mij via een zogeheten vervangingssubsidie in staat stelde bijna een jaar volledig aan 'Sloet' te gaan werken, dan zou deze biografie zeer waarschijnlijk niet meer zijn verschenen in het eerste decennium van deze eeuw. Of, wie zal het zeggen, zelfs helemaal niet. Opnieuw viel het mij moeilijk afstand te nemen, al was het maar tijdelijk, van de projecten waarmee ik bezig was; maar dit was een gelegenheid die ik toch dankbaar aangreep.

Tot mijn geluk had ik nog een extra impuls, of liever gezegd een krachtige injectie, gekregen door de mogelijkheid om als gastonderzoeker deel te nemen aan het Wageningse project van Anton Schuurman en zijn groep naar de modernisering en democratisering van het Gelderse platteland. Ik kwam daarmee in het gezelschap van een groep gemotiveerde onderzoekers. Zij verschaften mij waardevolle inzichten en attendeerden mij op thema's, op onderzoeksvragen en op bronnen. Ik kreeg zo ook de gelegenheid mijn materiaal in diverse stadia van ontwikkeling te presenteren. De voeling met het Historisch Centrum Overijssel bleef nadrukkelijk bestaan en ook daar wist ik collega's die met mij meedachten en -deden.

Eindelijk leek mijn onderzoek naar Sloet tot het gewenste resultaat te leiden. Op 12 oktober 2007, op Sloets tweehonderdste geboortedag, zo was de bedoeling, zou de promotie plaatsvinden. In juni van dat jaar werd aan die illusie

echter een eind gemaakt door de onvrijwillige ontmoeting met een automobiel, toen ik terugkwam van de boekhandel met in mijn tas *De Sublieme Historische Ervaring* van Frank Ankersmit. Het boek belandde mét mijn bril op straat, maar bleef ongeschonden. Ik niet.

Na deze gebeurtenis in de actualiteit stond mijn hoofd enkele maanden in het geheel niet naar de historische ervaringen, hoe subliem ook, van Sloet. Ergens in de herfst kon ik de draad voorzichtig weer oppakken en begon ik, met zo nu en dan vallen, maar steeds weer opstaan, aan de eindfase van mijn langdurige project. Mijn oog viel na de doorstart ook op onderwerpen en op literatuur die ik eerst niet had opgemerkt, ik formuleerde bepaalde passages opnieuw, ik kreeg nog enkele nieuwe ideeën, onder andere door contacten die waren ontstaan na het laatste intermezzo. Het boek is door dit alles niet fundamenteel, maar toch, anders en, naar ik meen, zeker niet minder geworden.

Hoewel het leven van Sloet bleef zoals het was geweest, heb ik met de voorgaande pagina's willen illustreren dat de biografie van een biografie, en daarmee de inhoud, ook wordt geraakt door de biografie van de biograaf en vice versa. Ik wil ook nog antwoord geven op de eerste twee vragen, die naar de ontstaansgeschiedenis van een allegorisch en van een abstract-expressionistisch schilderij.

Aan de Zwolse beeldend kunstenaar Rana Berends, die ik in 2003 ontmoette nadat Sloet vanwege zijn inzet voor de natuur en een 'groene' landbouw was geëerd als erflater van de politieke partij GroenLinks/De Groenen, vroeg ik namelijk om, op basis van een portret en de informatie die ik haar verschaftte, een schilderij van hem te maken. Het resultaat is te zien op het omslag van dit boek en, met uitleg, op pagina 322.

Haar Kamper collega Marri de Wilde kwam enige jaren geleden naar het HCO met de -zeer welkome- vraag om verhalen en bronnen die haar konden inspireren bij het maken van haar schilderijen. Die rol werd onder andere vervuld door de dichtregels die in woord en beeld zijn te vinden op pagina 24. Het schilderij in kwestie maakte deel uit van een serie van twaalf werken, waarvan er ook één is gewijd aan Thorbecke, in de expositie 'De wilde deerne gevangen in verf' die gedurende de zomer van 2008 was te zien in het HCO.

Zo was Sloet de laatste achttien jaar voortdurend aanwezig in mijn leven; en, zoals gezegd, dat van mijn naaste omgeving. Ik was op hem gericht, werd door hem geïnspireerd en gevoed met historische bronnen, maar dat wil niet zeggen, dat de voor een biograaf zo noodzakelijke kritische distantie ontbrak. Ik zag en zie hem eerst en vooral als een onderhoudende 'gids door de tijd' aan wie vragen kunnen worden gesteld. Die hoeven niet alleen antwoorden op te leveren, maar kunnen ook leiden tot nieuwe vragen of tot een zelfstandige blik op het decor rondom de gids. Zo is ook dit boek bedoeld.

De Sublieme Historische Ervaring van Ankersmit is nog steeds ongeschonden en -tot nu toe- ongelezen, maar ik heb de mijne gehad!

Zwolle, 26 augustus 2008